

Helena Ciężela

"Zrozumieć samotność: studium interdyscyplinarne", pod redakcją Piotra Domeradzkiego i Włodzimierza Tyburskiego, Toruń 2006 : [recenzja]

Kultura i Edukacja nr 4, 155-158

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wartościowe opracowania turystyczno-krajoznawcze.

Nie ulega najmniejszej wątpliwości fakt, że książka Profesora Kazimierza Denka *Edukacja dziś – jutro* winna stać się obowiązkową lekturą dla grona nauczycielskiego i zajmować poczesne miejsce na półkach bibliotek szkolnych i dyrektorskich gabinetów.

Leszek Pawelski

Helena Ciążęła (rec.): *Zrozumieć samotność. Studium interdyscyplinarne*, pod redakcją Piotra Domeradzkiego i Włodzimierza Tyburskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2006.

Książka *Zrozumieć samotność. Studium interdyscyplinarne* pod redakcją Piotra Domeradzkiego i Włodzimierza Tyburskiego, która ukazała się ostatnio nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, należy do pozycji zasługujących na szczególną uwagę. Traktując o zjawisku doniosłym, a pozostającym niejako na uboczu polskiej humanistyki, proponuje ujęcie atrakcyjne zarówno dla profesjonalistów, jak i szerokiego kręgu zainteresowanej problematyką współczesnej humanistyki publiczności.

Samotność jest zjawiskiem, które we współczesnym świecie nabiera coraz większej wagi. Choć zdaje się ona towarzyszyć człowiekowi jako pewien wymiar egzystencji o charakterze wręcz uniwersalnym oraz należy do problemów od wieków nurtujących ludzkość, to trudno nie zauważyć, że obecnie staje się ona swoistym *signum temporis* współczesnego odczuwania świata. Jak stwierdzają we *Wstępie* Redaktorzy tomu, odwołując się do myśli Alvina Tofflera: „Samotność jest dziś

zjawiskiem tak powszechnym, że paradoksalnie przeżywa się je zbiorowo”.

Konstatacja ta nie tylko niezwykle trafnie ujmuje naturę obecności samotności w świecie współczesnym, ale również w jakiś sposób towarzyszy formule samej publikacji. Jest ona bowiem dziełem w najlepszym tego słowa znaczeniu zbiorowym. Składają się na nią opracowania trzydziestu ośmiu autorów.

Pomimo że wydawnictwo zawiera opracowania tak wielu piór, a jego początki związane są ze zorganizowaną na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w dniach 3–4 czerwca 2005 roku I Ogólnopolską Konferencją Monoseologiczną, odbywającą się pod hasłem „Humanistyka wobec fenomenu samotności”, nie ma w nim przypadkowości właściwej wielu publikacjom rodzącym się w podobnych okolicznościach. Dzięki konsekwentnie realizowanym zabiegom redakcyjnym otrzymujemy nie tyle zbiór studiów, będący pokłosiem konferencji, co logiczną całość w pełni zasługującą na miano tytułowego *Studium*, w którym wysiłek kilkudziesięciu autorów dopełnia się w obraz niemożliwy do osiągnięcia w indywidualnym ujęciu badawczym.

Zasadą, w myśl której zorganizowana została struktura opracowania, jest podział materiału według klucza podstawowych dyscyplin humanistyki tak, że jego poszczególne partie, pojawiając się kolejno, wzbogacają obraz problemu o coraz to nowe wymiary i aspekty. Otrzymujemy więc obraz z założenia interdyscyplinarny w najlepszym tego określenia znaczeniu. Na stronach *Studium* następuje spotkanie różnych orientacji filozoficznych, podejść metodologicznych, obszarów badań, dzięki którym osiągnięty zostaje obraz problematyki w całej jej złożoności i wielowymiarowości.

Wydawnictwo, podzielone na osiem rozdziałów, otwiera wprowadzenie Redaktorów

Piotra Domeradzkiego i Włodzimierza Tyburskiego, prezentujące aktualne konteksty rozwoju problematyki samotności i jej współczesnego kształtu. Poszczególne rozdziały podejmują zagadnienia: pierwszy – klasyczne ujęcia problematyki samotności, drugi – jej filozoficzne zagadnienia. W trzecim przedstawione zostają ujęcia problematyki samotności z perspektywy antropologicznej. W czwartym pojawia się perspektywa psychologiczna, w piątym – pedagogiczna. W szóstym – teologiczna, w siódmym – estetyczna. Układ zamyka rozdział o aksjologicznych zagadnieniach samotności.

W ramach tak zarysowanego projektu, rozdział pierwszy „Historyczne konceptualizacje samotności” obejmuje teksty: Piotra Domeradzkiego *Meandry filozofii samotności*, Agnieszki Gawron *Samotność jako problem literaturoznawczy*, Krzysztofa Polita *Samotność jako centralna kategoria w filozofii człowieka José Ortegi y Gasseta*, Rafała Michalskiego *Fenomen samotności w filozofii Theodora W. Adorna* oraz Andrzeja Słowikowskiego *Dialektyka samotności według Kierkegaarda*. O ile dwa pierwsze teksty prezentują pewną próbę systematyzacji problematyki we właściwym jej kontekście historycznym, teksty poświęcone myśli Ortegi y Gasseta, Adorna i Kierkegaarda ukazują wnikliwie trzy reprezentatywne przypadki refleksji, której tradycja wyznacza dzisiejsze rozumienie problematyki samotności.

W rozdziale drugim „W stronę filozofii samotności” znalazły się opracowania: Anny Latawiec *Destrukcyjny czy twórczy charakter samotności (ujęcie systemowe)*, Czesławy Piecuch *Konstytutywna rola samotności*, Marcina Jaranowskiego *Samotność post-metafizyczna*, Tadeusza Koberzyckiego *Filozoficzne problemy samotności (H. Elzenberg, Kłopot z istnieniem 1907–1963)*, Witolda Baczyńskiego *Dia-*

logiczny wymiar samotności w filozofii dramatu, Tomasza Kupsia *O samotności chrześcijanina (Egzystencja religijna w ujęciu S. Kierkegaarda)*, Przemysława Parszutowicza *O pojęciu samotności i uczuciu osamotnienia* oraz Iwony Stachowskiej *Samotność ciała*. Teksty zawarte w rozdziale obejmują propozycje ujęć problematyki samotności, rozwijające się wokół propozycji współczesnych orientacji filozoficznych oraz tych tradycji, których propozycje okazują się szczególnie inspirujące dla współczesności. Teksty zawarte w rozdziale ogniskują się wokół trzech problematyk: metodycznych ujęć zagadnień problematyki samotności na gruncie filozofii (opracowania: A. Latawiec, przedstawiające próbę systemowego ujęcia problematyki samotności, C. Piecuch, prezentujące problematykę samotności na gruncie klasycznej niemieckiej filozofii egzystencji, oraz P. Parszutowicza, ukazujące metodologiczny wymiar refleksji nad samotnością w kontekście niemieckiej filozofii rozwijającej się na gruncie opozycji neokantyzmu i fenomenologii), filozofii religii (teksty: M. Jaranowskiego, podejmujący problem osamotnienia z perspektywy postmodernistycznej filozofii religii, W. Baczyńskiego, prezentujący problematykę samotności w dziele J. Tischnera oraz T. Kupsia, prezentujący znaczenie inspiracji Kierkegaardowskiej), a także tradycję filozoficznej refleksji o orientacji egzystencjalnej (teksty: T. Koberzyckiego o problematyce samotności w myśli H. Elzenberga i I. Stachowskiej, ukazujący współczesne kontynuacje refleksji Sartréowskiej).

Rozdział trzeci „Ku antropologii samotności” zawiera teksty: Janusza Gajdy *Trzy aspekty samotności jako determinanta stylu życia i uczestnictwa w kulturze*, Joanny Król *Kultura masowa jako katalizator poczucia samotności*, Krzysztofa Abriszewskiego *Myślenie*

osamotnione. *Współczesna indywidualizacja i kulturowe funkcje filozofii*, Anny Gutowskiej *Hikikomori – samotność w XXI wieku*, oraz Jana Wadowskiego *Samotność jako szansa – droga do doskonałości i spełnienia*. Perspektywy teoretyczne zawarte w poszczególnych tekstach, składających się na ten rozdział, wskazują na ambiwalencję ujawniającą się w stosunku do kategorii samotności w rozważaniach antropologicznych. Samotność jako element kondycji ludzkiej – ukazany w pierwszym i ostatnim z tekstów – zderza się z problematyką narastania samotności razem z rozwojem alienujących mechanizmów kultury współczesnej, których analizie poświęcone są teksty składające się na centralną część rozdziału.

Rozdział czwarty zatytułowany „Samotność w ujęciu psychologicznym” zawiera rozprawy: Zofii Dołęgi *Samotność jako stan psychiczny – samotność jako cecha psychologiczna*, Brunona Hołysta *Suicydogenne aspekty samotności*, Haliny Romanowskiej-Łakomy *Przekraczanie murów samotności. Dlaczego i jak należy przekraczać poczucie duchowej samotności?*, Andrzeja Jastrzębskiego *Antoniego Kępińskiego eksplikacja samotności. Psychopatologie jako źródło samotności*, oraz Alfreda Skorupki *Zagadnienie samotności na gruncie terapii eutyfronicznej*. Wprowadzające w psychologiczną perspektywę teksty, prezentujące różne orientacje badawcze, niewątpliwie łączy spojrzenie definiujące samotność jako problem wymagający praktycznego podejścia. Pytanie o samotność jako zjawisko potencjalnie destrukcyjne i granice możliwości terapeutywnych działań stanowi o specyfice tego rozdziału.

W rozdziale piątym „Pedagogika (o) samotności” znalazły się artykuły: Elżbiety Dubas, *Samotność – uniwersalny „temat” życia ludzkiego i wychowania*, Róży Pawłowskiej i Elżbiety Jundziłł *O samotności człowieka*

w obliczu śmierci – spojrzenie pedagoga opiekuńczego na problem filozoficzny oraz Jarosława Puczela *Twórcza samotność dzieci i młodzieży*. Wielowymiarowość i interdyscyplinarny charakter omawianego *Studium* w sposób najbardziej wyraźny ujawnia się w zestawieniu obok siebie propozycji psychologów i pedagogów. W kontekście rozdziału poprzedniego uderza koncentracja pedagogów na konstruktywnym wymiarze samotności, która – nawet w sytuacjach krańcowych – staje się polem możliwości samookreślenia i twórczej indywidualizacji, prowadzącej ku rozwojowi podmiotowości wychowanka.

Rozdział szósty „Samotność w teologii” zawiera dwa teksty: Anity Benisławskiej *Inność: samotność kobiety w świecie* i Ryszarda Kozłowskiego *„Boże mój, Boże mój, czemuś mnie opuścił?” (Mt 27,46) Odwaga samotności*. Pomimo pewnej „skromności” rozmiarów Rozdział ten nie ustępuje innym pod względem atrakcyjności intelektualnych propozycji. Tekst A. Benisławskiej prezentuje problematykę niezwykle osobistej refleksji nad kobiecością rozumianą jako formuła osamotnienia w refleksji św. Teresy Benedykty od Krzyża – Edyty Stein. Tekst R. Kozłowskiego prezentuje natomiast problematykę samotności w jej głębszej w tradycji chrześcijańskiej postaci, jaką jest śmierć Chrystusa na krzyżu.

Rozdział siódmy „Estetyka a samotność” obejmuje rozprawy: Kingi Kaśkiewicz *Samotność geniusza*, Stefana Konstańczaka *Osamotnienie artysty – wybór czy konieczność?*, Piotra Dobrowolskiego *Sam przeciwko wszystkim. Samotność artysty na przykładzie sztuki performance’u*, Grażyny Draus *Twórca samotny – twórcza samotność. Kilka refleksji nad życiem i dziełem Fryderyka Chopina i Karola Szymanowskiego*, Doroty Dywańskiej *Samotny bo jedyny – Wozzeck Albana Berga jako współ-*

czesny Orfeusz, oraz Beaty Cyganek *Sposoby przedstawiania problemu samotności we współczesnym kinie*. Teksty, które przynosi ten Rozdział, wprowadzają w problematykę stanowiącą niejako poligon rozważań o samotności, wprowadzający w jej współczesne meandry. Poczucie samotności artysty i jego wrażliwość na tę problematykę spinają niejako klamrą rozważania z poprzednich rozdziałów, otwierając analizy zawarte w tomie na nowe wymiary wrażliwości i percepcji.

Rozdział ósmy „Aksjologia samotności” zawiera artykuły: Mariana Grabowskiego *Samotność w świetle wartości*, Danuty Ślęczek-Człon *Samotność, osamotnienie, odosobnienie. W poszukiwaniu wartości samotności* oraz Marcina T. Zdreńki *Samotność jako wartość w „obietnicy”. Przypadek Robinsona*. Niewątpliwie w zamyśle Redaktorów rozważania aksjologiczne zawarte w tym rozdziale stanowią pewne zamknięcie cyklu rozwijającej się w tomie refleksji. Teksty M. Grabowskiego i D. Ślęczek-Człon zawierają rozważania porządkujące problematykę samotności z perspektywy stosunku do wartości, która ujawnia jej aksjologiczne momenty w najbardziej klasycznej postaci. Wybrana na zakończenie rozprawa M.T. Zdreńki może budzić pewne zaskoczenie. Chociaż mówi o klasycznej formule samotności, jaką stał się Robinson Crusoe z powieści Daniela Defoe, ukazuje ją jako reakcję w kontekście wychowawczego projektu nadającego jej paradoksalny, dydaktyczny sens. Zamiast zakończenia otrzymujemy więc nowe zaproszenie do dyskusji.

Zrozumieć samotność. Studium interdyscyplinarne jest opracowaniem zasługującym na wnikliwą uwagę każdego humanisty. Przynosząc obraz problematyki skupiającej wysiłek kilkudziesięciu autorów z różnych dziedzin, zawierając niezwykle bogactwo problemów,

w sposób uporządkowany, niezwykle jasny i konsekwentny oferuje zarówno wprowadzenie w problematykę, jak i inspirację do dalszej refleksji i poszukiwań. Dla badacza problematyki samotności ma ono znaczenie lektury wręcz obowiązkowej, dla próbującego zrozumieć samotność również.

Helena Ciężela

Agnieszka Kleina (rec.): Elżbieta Trubiłowicz, *Studenci i ich świat – od stanu wojennego do Unii Europejskiej*, KUL, Lublin 2006.

Praca Elżbiety Trubiłowicz, traktująca o postawach polskiej i niemieckiej młodzieży studenckiej na tle przemian, jakie dokonywały się w ciągu ostatnich dwudziestu lat w Polsce, stanowi interesujące studium badań porównawczych. Czyniąc przedmiotem swoich rozważań wpływ przeobrażeń społecznych na postawy studentów, problem badawczy został dookreślony w stawianym przez autorkę pytaniu: *Czy w minionym dwudziestoleciu, okresie transformacji ustrojowej naszego kraju, zmieniły się postawy studentów wobec siebie, rodziny, edukacji, ojczyzny i Kościoła?*

Postawy jako przedmiot badań cieszą się szerokim zainteresowaniem wśród przedstawicieli wielu dyscyplin, wciąż jednak pozostają pytania bez odpowiedzi, w tym pytania uwikłane w daną rzeczywistość społeczną, co z kolei powoduje konieczność nieustannych retrospekcji. Autorka skoncentrowała swoje zainteresowania wokół zmiany postaw na tle wydarzeń społeczno-politycznych ostatnich dwudziestu lat w Polsce.

W części teoretycznej, korzystając z osiągnięć psychologii, jako jednej z dyscyplin na-